

**TABIAT HODISASI ASOSIDA SHAKLLANGAN TOPISHMOQLAR
LARNING SEMANTIK TAHLILI (O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARI
MISOLIDA)**

Jabbarov Faxriddin Alisherovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek va ingliz tillarida tabiat hodisalari asosida shakllangan topishmoqlarning semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida quyosh, oy, shamol, yomg‘ir, qor kabi tabiat elementlariga oid topishmoqlarning denotativ va konnotativ ma‘nolari, metaforik modeli hamda semantik maydoni aniqlanadi. Shuningdek, topishmoqlarda qo‘llaniladigan semantik mexanizmlar va ularning milliy-madaniy xususiyatlari chog‘ishtirma jihatdan yoritiladi.

Kalit so‘zlar: topishmoq, semantika, tabiat hodisasi, metafora, konnotatsiya, lingvomadaniyat, semantik maydon, paremiologiya

Topishmoqlar xalq og‘zaki ijodining qadimiy va boy janrlaridan biri bo‘lib, ular inson tafakkuri, idroki va madaniy dunyoqarashining yorqin ifodasidir. Ushbu janr orqali inson atrof-muhitni, ayniqsa tabiat hodisalarini obrazli, ramziy va metaforik vositalar orqali anglashga harakat qiladi. Topishmoqlar nafaqat ko‘ngilochar vosita, balki bilish, fikrlash va nutqni rivojlantirishda muhim didaktik ahamiyatga ega bo‘lgan lingvistik birlik sifatida ham e’tirof etiladi.

Tabiat hodisalari asosida shakllangan topishmoqlar inson va tabiat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni aks ettiradi. Quyosh, oy, shamol, yomg‘ir, qor, momaqaldiroq, chaqmoq kabi hodisalar qadimdan inson hayotida muhim

o‘rin tutgan bo‘lib, ular xalq tafakkurida turli obrazlar va ramziy ma’nolar orqali ifodalangan. Bunday topishmoqlarda tabiiy hodisalar ko‘pincha jonlantiriladi, insoniy xususiyatlar bilan boyitiladi va murakkab semantik qatlam hosil qiladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy tilshunoslikda til birliklarining semantik xususiyatlarini o‘rganish, xususan, ularning lingvomadaniy va kognitiv asoslarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbek va ingliz tillaridagi tabiat hodisalari asosida shakllangan topishmoqlarning semantik tahlili orqali ushbu hodisalarning qanday konseptual asosda idrok etilishi, qanday metaforik modellarda ifodalanishi va ular orqali qanday madaniy ma’no yuklanishi aniqlanadi.

Topishmoqlar xalq og‘zaki ijodining muhim janrlaridan biri bo‘lib, ular inson tafakkurining obrazli va ramziy ifodasini aks ettiradi. Ayniqsa, tabiat hodisalari asosida yaratilgan topishmoqlar insonning borliqni idrok etish usullarini, dunyoqarashini va madaniy qadriyatlarini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi.

Semantik tahlil esa ushbu birliklarning ichki ma’nosini, ya’ni denotativ (asosiy) va konnotativ (qo‘shimcha, obrazli) qatlamlarini ochib berishga xizmat qiladi. Shu bois o‘zbek va ingliz tillaridagi tabiat asosidagi topishmoqlarni semantik jihatdan qiyosiy o‘rganish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Har bir guruh o‘ziga xos semantik va obrazli xususiyatlarga ega.

Misol:

O‘zi yo‘q, izi bor,

Qanoti yo‘q, uchar.

(Shamol)

Misol:

Yig‘laydi, lekin ko‘zsiz.

(Yomg‘ir)

Misol:

Oq paxta yoyildi.

(*Qor*)

Example:

What falls but never rises?

(*Rain*)

Example:

I have no wings, but I can fly.

(*Cloud*)

Example:

I shine in the day.

(*Sun*)

Semantik jihatdan topishmoqlar ko‘p qatlamli tuzilishga ega bo‘lib, ular denotativ (to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma‘no), konnotativ (qo‘shimcha, hissiy-ekspressiv ma‘no) va ramziy ma‘no qatlamlarini o‘z ichiga oladi. Tabiat hodisalari ko‘pincha metafora, personifikatsiya va o‘xshatish vositasida ifodalanib, jonli obrazlarga aylantiriladi. Masalan, quyosh “oltin to‘p”, oy “kumush lagan”, shamol esa “ko‘rinmas mehmon” sifatida tasvirlanadi. Ingliz tilidagi topishmoqlarda ham shunga o‘xshash metaforik modellar kuzatiladi, biroq ularda ko‘proq abstraktlik va umumlashtirish ustunlik qiladi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek topishmoqlarida semantik obrazlar ko‘proq milliy turmush tarzi, dehqonchilik madaniyati va tabiiy muhit bilan bog‘liq holda shakllangan bo‘lsa, ingliz topishmoqlarida ular ko‘proq umumiy va universallashtirilgan obrazlar orqali ifodalanadi. Bu esa har ikki xalqning tabiatni idrok etishidagi farqli jihatlarni aks ettiradi.

Lingvomadaniy nuqtai nazardan qaralganda, topishmoqlar til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni yaqqol namoyon etadi. Ular orqali xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va qadriyatlari ifodalanadi. Shu bois

topishmoqlar nafaqat lingvistik, balki madaniy fenomen sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, tabiat hodisalari asosida shakllangan topishmoqlarning semantik tahlili inson tafakkurining obrazli tabiatini, tilning ifoda imkoniyatlarini hamda turli xalqlarning tabiatni idrok etishidagi o'xshash va farqli jihatlarni ochib berishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbek xalq topishmoqlari. – Toshkent:Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.2014. – B. 145.
2. Oxunjon Safarov. O'zbek xalq og'zaki ijodi. –Toshkent,2010.-360 b
3. Taylor, A. (1951). *English Riddles from Oral Tradition*. University of California Press.
4. Jo'rayev, B. (2018). *O'zbek folklori va paremiologiyasi*. Toshkent: Fan.
5. [Riddle-Poems, and How to Make Them](#)
6. [Riddles For Kids](#)